

Łódzkie olendry i kolonie pruskie (1783 – 1806)

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XVIII wieku na obszarze leżącym w granicach współczesnej Łodzi zaszły bardzo poważne zmiany osadnicze. Wokół starego, średniowiecznego miasteczka i już istniejących wsi pojawiło się wiele nowych osiedli typu kolonijnego, związanych z akcją tzw. osadnictwa olęderskiego.

Głównym zadaniem nowych mieszkańców było powiększenie areалу ziem uprawnych na tych terenach. Mieli oni zagospodarować leśne karczowiska, łąki i podmokłe grunty oraz ponownie wykorzystać – wyjałowione i zdziczałe na skutek wojen i epidemii XVII i XVIII wieku – dawne pola. Prywatni i duchowni właściciele podłódzkich ziem nie byli bowiem w stanie rozszerzyć terenów rolnych przy pomocy chłopów pańszczyźnianych. Zaczęli oni przejawiać zainteresowanie zachodnioeuropejską formą osadnictwa, która dawała gwarancję zagospodarowania nieużytków oraz stały dochód z tytułu opłat pieniężnych. Poza tym nie odrywano od dotychczasowych zajęć miejscowych chłopów.

Nowi osadnicy także odnosili korzyści:

- płacili czynsz zamiast uciążliwego „odrobku”,
- posiadali dziedziczne prawo do ziemi,
- mieli wolność osobistą,
- w momencie osiedlenia się byli „zwolnieni od podatku” nawet przez 9 lat,
- sami mogli wybierać sołtysa i założyć własną szkołę,
- jeśli koloniści byli ewangelikami - mieli uprawnienia religijne, np. możliwość założenia osobnego cmentarza.

Dodać jednak należy, że nazwa „Olendry” lub „Holendry” była wówczas raczej terminem prawnym niż narodowościowym i charakteryzowała w/w zasady osadnictwa. Najliczniejszą grupę osadników stanowili co prawda Niemcy, ale równie często byli nimi Polacy.

Najstarsze wsie typu olęderskiego powstały w majątkach prywatnych.

Pierwszą w dzisiejszych granicach Łodzi była najprawdopodobniej Dąbrowa, zwana wówczas Holendrami Chojeńskimi (rok 1783). Później powstały Holendry Mileskie (Janów i Henryków), Radogoskie (Żabieniec), Kałowskie (Grabieniec), Stokowskie (Antoniew Sikawski), prawdopodobnie Górki Stare, a także Holendry Wiskickie nazwane później Olechowem. Te nieregularne i rozproszone osady leżały wśród lasów i podmokłych łąk.

W międzyczasie zaszły jednak istotne zmiany polityczne. W roku 1795 okolice Łodzi znalazły się w obszarze zaboru pruskiego. Władze intensywnie zajęły się zagospodarowaniem nowych obszarów. Szybko upaństwowiono wszelkie dobra kościelne, przez co miasteczko Łódź, tzw. klucz łódzki i wsie kapituły pabianickiej znalazły się w posiadaniu rządu. Otwierało to drogę nowej tym razem niemieckiej akcji kolonizacyjnej.

Zasady prawne lokacji nie zmieniły się w stosunku do obowiązujących dla osad olęderskich, ale kształt i rozplanowanie nowych wsi był całkiem inny. Kolonie były regularne, rozciągnięte wzdłuż głównej drogi. Ze względu na jednakowe powierzchnie pól, rozplanowanie i układ zabudowań nazwano ten typ wsi rzędówkami.

Kolonizacja pruska przyczyniła się do powstania i rozwoju min. takich osad jak Karkoszka, Olechów, Friedrichshagen (Augustów), Effingshausen (Starowa Góra), czy chyba najciekawszej ze względu na kształt wsi w Polsce – Neu Sulzfeld (Nowosolna). Według zaleceń władz nowe wsie miały być zasiedlane tylko przez Niemców, ale w praktyce było to niemożliwe. Całkowicie niemiecki charakter miała tylko Nowosolna i Olechów.

Autor: Paweł Brzeziński

Literatura:

- B. Baranowski – „Zmiany w sieci osadniczej na obszarze obecnej Łodzi od końca XVI w. do roku 1820”
Materiały i Studia, zeszyt 3, Łódź 1974
- M. Koter – „Struktura morfogenetyczna wielkiego miasta na przykładzie Łodzi”
Acta Universitatis Lodziensis, Zesz. Nauk. UŁ, Nauki Mat.-Przyr., seria II, zesz. 21, 1979
- M. Koter – „Zagospodarowanie przestrzenne obszaru obecnej Łodzi u schyłku okresu przedprzemysłowego”
Materiały i Studia, zeszyt 4, Łódź 1974
- „Łódź. Dzieje miasta. Tom I. Do 1918 r.” PWN 1980